

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כ"ב, כ"ח)

התורה מצווה: "ושור או שה, אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". ונעמוד בדברים דלהלן בפרטי האיסור ובטעמי האיסור.

נושא א' - "אתו ואת בנו" - נוהג רק בנקבות או גם בזכרים?

בתורה כתוב בלשון זכר: "אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", ובמס' 'חולין' (ע"ח ע"ב) מובא בברייתא, שיש בזה מחלוקת תנאים. לדעת חכמים נוהג רק בנקבות ולא בזכרים, כלומר שאם שחט את האבא ואת בנו אינו עובר על האיסור, ואילו לדעת חנניה האיסור הוא גם בזכרים, ובהמשך שם (ע"ט ע"א) מובא ששמואל פסק כחנניה וחוששים בבהמות לזרע האב, ואחרים פוסקים שם כחכמים.

ב'ספרא' (ח', י"א) מובאת הדעה, שהאיסור נוהג רק בנקבות: "יכול יהא אותו ואת בנו נוהג בזכרים כבנקיבות. ודין הוא, חייב כאן וחייב באם על הבנים. מה אם על הבן לא עשה בו את הזכרים כנקיבות אף כאן לא נעשה בו את הזכרים כנקיבות". וכן ב'ירושלמי' (ברכות פ"ה ה"ג) מביא שהיו מתרגמים את הפסוק בלשון נקבה: "תורתא או רחילה יתה וית ברה לא תיכסון תרויהון ביומא חד".

אך **'רמב"ם'** (הל' שחיטה פ"ב ה"א) סובר שהדבר בספק: "איסור אותו ואת בנו נוהג בנקבות שזה בנה ודאי. ואם נודע ודאי שזה הוא אביו אין שוחטין שניהן ביום אחד, ואם שחט אינו לוקה. שהדבר בספק אם נוהג בזכרים או אינו נוהג".

נושא ב' - טעמי האיסור

"אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" \ "לא תקח האם על הבנים"

האיסור של: "אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" דומה לאיסור: "לא תקח האם על הבנים" (דברים כ"ב ו'), והיות ופרשנים רבים מקשרים בין שני איסורים אלו, נביא את המשנה במס' 'ברכות' (פ"ה מ"ג): "האומר על קן צפור יגיעו רחמיך... משתקין אותו".

בהסבר, מדוע משתקין אותו מביאה הגמ' במס' 'ברכות' (ל"ג ע"ב) מחלוקת אמוראים: "פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא. חד אמר - מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית. וחד אמר - מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזרות". ומספרת הגמ': "ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר, אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו. אמר רבה - כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה. אמר ליה אביי - והא משתקין אותו תנן. ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי".

את הדעה הראשונה - 'מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית' מסביר **'רש"י'**: "שמטיל קנאה - לומר על אלה חס, ולא על שאר בריותיו". ומשמע, שאין בעיה לציין את רחמיו של הקב"ה על הצפור, אלא שהוא מטיל קנאה במעשה בראשית, ויוצא, שאם היה אומר בצורה כללית שהקב"ה חס על כל בריותיו זה היה תקין.

רעיון א' - מטיל קנאת בני האדם במעשה בראשית - רש"י' מסביר שמטיל קנאה - לומר על אלה חס, ולא על שאר בריותיו. וצריך להבין, מי יקנא במי? ומבחינה לשונית היה צריך להיות כתוב - 'בין' ולא - 'ב', כי תהיה קנאה בין אלה שה' חס עליהם, לבין אלו שאין ה' חס עליהם. וכן היה צריך להיות כתוב - 'במעשי בראשית' ברבים ולא - 'במעשה בראשית'. וכן, מדוע תהיה קנאה במעשה בראשית, הרי ישנם פסוקים רבים ומצוות אחרות שבהם מוכח שה' מרחם על כל בריותיו. כגון: איסור צער בעלי חיים דאורייתא, האיסור של לא תחוסם שור בדישו, האיסור לחרוש בשור וחמור יחדיו. ואולי, ניתן לפרש, שדברי החזן יגרמו לאנשים ששומעים את תפילתו לקנא במעשה בראשית, כלומר בשאר הבריות שנוצרו במעשה בראשית, שעליהם ה' חס, ועל האנשים אינו חס.

רעיון ב' - רחמי ה' נובעים מהחכמה ולא מרגש הרחמים - ואולי, כוונת האמורא - 'שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות' היא, שוודאי שאחת המידות של הקב"ה היא רחמים, אלא שהאדם שאומר כך בתפילתו, נשמע מדבריו, שמידת הרחמים של הקב"ה נובעת מרגש הרחמים שיש לקב"ה כמו שיש רגשות לאדם, וזה לא נכון, אלא שהקב"ה מפעיל את מידת הרחמים לא מרגש אלא שכך גזרה חוכמתו אין סוף, וחכמת ה' שהיא האמת האלוקית היא זו שמחייבת את הרחמים.

רעיון ג' - המתפלל לפני רבה נהג כראוי - וכן יש לשאול, מדוע רבה לא השתיק אותו? ומדוע רבה עצמו לא עונה לאביי, אלא הגמרא מסבירה שהוא רצה לחדד אותו. ועוד קשה, מה שייך כאן לחדד בדבר המפורש במשנה. ואולי, נוסח תפילתו לא זהה למובא במשנה. במשנה הוא אומר: "על קן צפור יגיעו רחמיך", שזה נוסח לא לגמרי ברור, כי בפשטות משמעות הבקשה הזו - שה' ירחם על קן צפור, אך ודאי שלא לזה מתכוון בתפילתו, ואין כאן את התוספת - כן תרחם עלינו. אך בתפילת אותו אדם, שהגמ' מגדירה אותו כצורבא מרבנן, הוא אמר: "אתה חסת על קן צפור, אתה חוס ורחם עלינו", והנוסח הזה הוא ברור, שה' ירחם עליו כמו שמרחם על קן צפור.

ואולי, ודברים אלו נכתבים רק על דרך הדרש, שנוסח כזה הוא כן טוב, ולכן רבה שיבא אותו ואמר, שהוא יודע לרצות את ה'. ואולי, לכן רבה אינו משתיק אותו כדרישת המשנה, וגם אינו עונה לשאלת אביי שטוען, שהיה צריך להשתיק אותו, בכדי לחדד אותו, ולפי זה ברור שיש כאן עניין של חידוד, שיבין לבד את ההבדל בין הנוסחים.

וב"ה מצאתי ב'צל"ח שגם שואל: "הדבר יפלא, מה חידוד שייך בדבר המפורש במשנה". ומסביר, קצת בדומה למה שהעלנו לעיל: "ובילדותי שמעתי מהרב המאה"ג החסיד המפורסם מוהר"ר מרדכי זצ"ל חתן רבי הירשל דאנצקר מבראד, לפי שבמשנה לא נזכר הסיוס כן תרחם עלינו, ואיכא למימר דדוקא קאמרה המשנה, שבדרך זה הוא דבר שאינו נכון, אבל אם מסיים דרך בקשה לעורר רחמים עלינו שרי. וזה כיון רבה - כמה ידע האי לרצויי למריה, שמעורר הרצון עלינו. והקשה לו אביי - והרי משתקין אותו תנן, אי"כ עדיין לא שמענו מה רצונו לסיים, ואעפ"כ משתקין אותו, מכלל שבכל ענין אסור, וזהו החידוד של אביי, ודבריו פי חכם חן".

וה'צל"ח' עצמו מוסיף, שיש לפרש את המשנה, שהמתפלל סיים בדרך תמיהה - שעל צפור ריחמת ועלי לא ריחמת, וזה ודאי ראוי לגעור בו. אבל באומר דרך בקשה כמו זה שירד להתפלל לפני רבה שסיים חוס ורחם עלינו - שפיר דמי. וזהו שכיון רבה שאמר - כמה

ידע וכו'. וא"כ מצאנו סיוע, לרעיון שהמתפלל לפני רבה כן נהג כשורה.

הסברי הפרשנים - מדוע משתקין אותו

מצוות שילוח הקן אינה נובעת מרחמים על העוף - **'המאירי'** על מס' **'ברכות'** מביא שני הסברים, בהסבר הראשון הוא מביא מדברי **'רמב"ם'** **'בפירוש המשניות'** שהאומר כן בתפלתו משתקין אותו, מפני שלפיו טעם המצווה היא כי **'הקב"ה חומל על העוף'**, ואין הדבר כן, כי אם היה מדרך הרחמנות לא ציווה לשחוט חיה או עוף כלל, אבל היא מצוה ללא טעם.

אין השגחה פרטית על כל עוף אלא על המין כולו - בהסברו השני הוא אומר, שמדברי המתפלל משמע, שה' משגיח בהשגחה פרטית על כל בעל חיים, ומבקש שה' ישגיח גם על כל אדם, ולפי האמת אין השגחה פרטית על בעלי חיים, אלא רק השגחה כללית על כל המין כולו, שלא ייחד מין אחד כולו מבעלי החיים.

המצווה אינה מתוך רחמים על העוף אלא להקנות לאדם את מידת הרחמים - ועוד הוא מסביר, שכוונת המצווה להקנות לאדם את מידת הרחמים, כמו שאמרו חז"ל - מה אכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצוואר לשוחט מן העורף, אלא **'לצרף בהם את הבריות'**.

קורא תיגר על הקב"ה - בתלמוד **'ירושלמי'** (מס' **'ברכות'** פ"ה ה"ג) מובא טעם, שהוא נראה כקורא תיגר על מדותיו של הקב"ה, שרחמיו הגיעו רק על קן צפור, ועליו לא הגיעו: **'ר' פנחס'** בשם **'ר' סימון'** כקורא תיגר על מדותיו של הקב"ה, על קן ציפור הגיעו רחמיו ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיו.

מגביל וקוצב את מידת הרחמים של הקב"ה - שם **'בירושלמי'** מובא הסבר נוסף: **'ר' יוסי'** בשם **'ר' סימון'** - כנותן קיצבה למדותיו של הקב"ה, עד קן ציפור הגיעו רחמיו.

הטעם לאיסור אותו ואת בנו - רחמים על האם או גזירה

רחמים על האם - ראינו לעיל דרכים שונות לפרש, שהסיבה שמשתקין אותו, כי מצוות שילוח הקן היא לא בגלל רחמים. אך גם ראינו, שזה רק הסבר של אמורא אחד בגמ' במס' **'ברכות'** אבל לפי הדעה האחרת משתקין אותו, כי מטיל קנאה במעשה בראשית, ולפיו משמע שהסיבה כן בגלל רחמים, ומוצאים במדרש **'ויקרא רבה'** (כ"ז, יא) שמצוות אלו הם כן בגלל רחמים: **'ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד'**. אמר **'ר' ברכיה'** בשם **'ר' לוי'** - כתיב (משלי י"ב) **'יודע צדיק נפש בהמתו'** - זה **'הקדוש ברוך הוא'**, שכתוב בתורתו (דברים כ"ג) **'לא תקח האם על הבנים'**. ורחמי רשעים אכזרי' - זה שנחריב שכתוב בו (הושע י) **'אם על בנים רטשה'**. ממדרש זה משמע, שסיבת האיסור הוא רחמי הקב"ה על האם. וכן מפרש שם בפירוש **'עץ יוסף'**: **'דמשמע שרחמי ה' על נפש הבהמה'**. וכן שם בהמשך הוא אומר: **'שור או כשב או עז וגו' והיה שבעת ימים תחת אמו, וזהו מצד רחמים של הקב"ה על הבהמה'**.

המדרש קושר גם את הפסוק הקודם: **'והיה שבעת ימים תחת אמו'** ל**'רחמי הקב"ה על האם'**, וכך נאמר שם: **'ד"א יודע צדיק זה הקדוש ברוך הוא שכתוב בתורתו שור או כשב או עז, ורחמי רשעים אכזרי' זה המן הרשע דכתיב (אסתר ג) להשמיד להרוג ולאבד'**.

'ב'ספרא' (אמור פרשת ח', ב') מובא: **'אם נפשך לומר אותו ואת בנו, את שבנו כרוך אחריו'**. יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו. ונראה שכוונת המדרש שהמילה **'אותו'** היא לכאורה מיותרת, כי כבר נאמר - **'ושור או שה'** אז למה שוב צריך לומר **'אותו'**. אלא, שנוכל לדרוש - **'אותו ואת בנו'** שפירושו **'אותו'** הוא זה שבנו כרוך אחריו, ולכן זה בא למעט את הזכר שאין בנו כרוך אחריו, ולכן הכוונה דווקא לאמא ולא לאבא. ואם הטעם הוא שהבן כרוך אחר האם, הרי זה מחזק את הסברא, שהטעם הוא בגלל רחמים על האם. וכן בתרגום **'יונתן'** הטעם הוא רחמים: **'עמי בני ישראל היכמא דאבונו רחמן בשמיא כן תהון רחמנין בארעא תורתא או רחילא יתה וית ברה לא תיכסון ביומא חד'**.

להחזיר בנו מידת רחמים - **'רמב"ן'** למצוות שילוח הקן מתייחס גם לאיסור אותו ואת בנו, ואומר: **'כי יקרא קן צפור לפניך גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ב, כ"ח) כי הטעם בשניהם - לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם'**.

איסור עקירת המין - בפירושו השני מביא שם **'רמב"ן'** טעם אחר: **'או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין, אע"פ שהתיר השחיטה במין ההוא. והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא'**.

גזירה

שור או שה ולא חיה או עוף - אך מצד שני ניתן למצוא מקור לכך שהסיבה היא גזירה. **'ב'ספרא'** (אמור פרשת ח', ח' - ט') מובא: **'(ח) שור ולא חיה. והלא דין הוא, ומה בהמה שאינה במצות כיסוי הרי היא במצות אותו ואת בנו. חיה שהוא במצות כיסוי אינו דין שיהא במצות אותו ואת בנו. תלמוד לומר שור ולא חיה. (ט) שה ולא עופות. והלא דין הוא, ומה אם בהמה שאינה באם על הבנים הרי היא במצות אותו ואת בנו. עוף שהוא באם על הבנים, אינו דין שיהיה במצות אותו ואת בנו תלמוד לומר שה ולא עופות'**. ואם הטעם הוא רק בגלל רחמים על האם, אז מדוע דין זה לא קיים גם בחיה ועוף?

אותו ואת בנו משום - רחמים, ושילוח הקן משום - גזירה

'ר' יהונתן אייבשיץ' בספרו **'תפארת יהונתן'** (ויקרא כ"ב, כ"ח) מחלק בין שתי המצוות, ומביא מ'הזוהר הקדוש': **'עפ"י דאיתא בזוהר הקדוש האי עופא כדפרח מגוזלי ואשתלח מעל בנוי מצפצפא ואזלה ולא ידע לאן איהו מצפצפי וכו', האי דממנא על עופא אתער לגבי קב"ה, והקב"ה אתער על בנוי כדין קלא נפיק'**. כלומר, שבגלל האכזריות שבדבר ה' מתמלא רחמים, ואז מרחם גם על בנוי. ומכאן הוא מוכיח שאדרבא הפוך, שבזה יש להם צער גדול, כצפור נודדת מקינה, ואין מצוה זאת משום רחמנות, ולכן משתקין אותו. אך איסור אותו ואת בנו שייך הטעם משום רחמנות.

וכן מובא פירוש בספר **'פנינים משולחן הגר"א'**, שהשלימות ניכרת באדם אם יש בו שתי מדות הפוכות גם רחמנות וגם אכזריות, כי אם יש בו רק מדת רחמנות אין זה אומר שהוא צדיק, כי יתכן וזהו טבעו. ולכן נתן ה' איסור אותו ואת בנו שמבטא רחמנות, ומצוות שילוח הקן שמבטא אכזריות. ומביא מ'הזוהר חדש' (ע' ע"ז) שלאחר שהוא משלח את האם לפעמים היא הולכת מחמת צער ומטביעה את עצמה. ולכן משתקין אותו, כי אומר שמצוות שילוח הקן זה מצד רחמים, וזה לא נכון אלא מצד גזירה, כדי שתבטא אכזריות.

אנו שמחים לנכרך, שהלימודים חזרו להיות כרגיל בצית הכנסת צ"ח מנחת שלמה בקילוב ע"י תוכנת זום

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש. ביום ה' שיעור בפרשת השבוע

(שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש) **לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692**

לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת, נא לפנות לכחובת - Ingber@bezeqint.net